

Populace k severu a východu areálu však ztrácejí některé znaky typického plemene. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 240 (pouze z. hranice); CULLEN 1976: 21 (bez v. hranice).

(c) subsp. *carpatica* (PANT.) NYMAN — úročník bolhoj karpatský

Anthyllis vulneraria LINNAEUS subsp. *carpatica* (PANTOCSEK) NYMAN Consp. Suppl. 2/1: 87, 1889. — Syn.: *Anthyllis carpatica* PANT. Magy. Növényt. Lap. 6: 162, 1882. — *A. vulneraria* L. var. *vulgaris* KOCH Deutschl. Fl. 5: 124, 1839 p. p. — *A. vulgaris* (KOCH) A. KERNER Sched. Fl. Austro-Hung. 2: 16, 1883 p. p. — *A. affinis* BRITTINGER ex A. KERNER Sched. Fl. Austro-Hung. 2: 16, 1883. — *A. vulneraria* L. var. *affinis* (BRITTINGER ex A. KERNER) WOHLF. ex SAGORSKI Deutsche Bot. Monatsschr. 8: 136, 1890. — *A. vulneraria* L. subsp. *vulgaris* (KOCH) CORB. var. *typica* A. et GR. Syn. Mitteleur. Fl. 6/2: 621, 1908.

Exsikáty: Extra fines: Fl. Exs. Austro-Hung., no 436/I,II.

Dvouleté až víceleté byliny. Stonek od báze větvený, lodyhy vystoupavé, zřídka přímé, (10–)15–20(–40) cm vys., přitiskle chlupaté. Listy vesměs nahloučené v dol. části lodyhy, naspodu přitiskle chlupaté, svrchu lysé. Přízemních listů většinou mnoho, koncový lístek větší než postranní, vejčitý, eliptický, úzce eliptický nebo obvejčitý, 1,2–4,0 cm dl., 0,6–2,0 cm šir., postranní lístky v 1–2(–3) párech, drobné nebo zcela chybějí; lodyžní listy v počtu (1–)2–3(–4), většinou jen v dol. polovině stonku, někdy jeden malý v hor. polovině; nejdolejší s koncovým lístkem podobně jako u přízemních listů, výše na lodyze s koncovým lístkem jen o málo větším než postranní; postranní lístky ve 2–5 párech, většinou čárkovité až úzce eliptické, 0,6–2,4 cm dl., 0,2–0,6 cm šir. Květní hlávky po 2–3 sblížené nebo jednotlivé, na vrcholu lodyhy nebo na konci postranních větví, (2,5–)3,0–3,5 cm šir., podpůrné listeny většinou větší než květy, 1,4–2,2 cm dl., dlanitodílné, s úkrojky úzce podlouhlými, špičatými až tupými. Kalich trubkovitý, za plodu silně nafouklý, 9–11 mm dl., 4–6 mm šir., přitiskle až odstále chlupatý, světlý, někdy na okraji cípů fialový; koruna světle žlutá až bělavá, vzácně zlatožlutá, člunek na vrcholu nebo celý purpurový; pavéza (13–)14–15(–16) mm dl., její čepel 6–7(–8) mm dl., nehet 7–8 mm dl., křídla 14–17 mm dl. Lusky jednosemenné, kopinaté až eliptické, ve stopku zú-

žené, stejnoměrně nafouklé, 4–5 mm dl. VI–VII.

2n = 12 (extra fines)

Ekologie a cenologie: Travnaté a skalnaté svahy, v nižších polohách mezofilní louky, lesní lemy; přednostně na bazických podkladech. Ve společenstvech svazu *Bromion erecti*.

Rozšíření v ČR: Nedokonale známé; jeho upřesnění vyžaduje ještě další studium a především studium celých populací. Vzhledem k společnému výskytu dvou nebo i všech tří poddruhů docházelo v průběhu doby k vzájemné introgresi. Přitom ani u subsp. *carpatica* není vyloučeno, že byla pěstována jako pícnina, čímž mohla být zavlečena do území zcela nových. Více studovaných dokladů patřilo introgresantům než typickým zástupcům poddruhu. Územím výskytu na Moravě jsou Bílé Karpaty lesní s možným dosahem až do Javorníků, Chřibů a snad i Ždánického lesa, obojí na pomezí s Bučovickou pahorkatinou, v Čechách Český kras a Milešovské středohoří s přechodem do Labského středohoří a do Lovečkovického středohoří. Od kolinného do submontánního stupně (max.: Velká Javořina, ca 950 m).

T: 4b. Lab. střed. (Hlinná; Kamýk), 8. Čes. kras (mezi obcemi Loděnice, Svatý Jan pod Skalou a Lužce). — M: 44. Mileš. střed. (Milešovka; Březina), 45a. Loveč. střed. (Sedlo), 77a. Ždán. les (Bílý Vlč u Koberic), 77c. Chřiby (Zdounky; Roštín), 78. B. Karp. les (j. od Radějova; Velká Javořina).

Celkové rozšíření: Zatím nedokonale známé (vzhledem k taxonomickým nejasnostem). Předpokládaný areál má těžiště v severních Alpách a Západních Karpatech, k západu sahá snad až do Francie, na sever do Předalpi do Bavorska a Bádenska-Württemberska, do Čech, na Moravu, na Slovensko a do Maďarska, na východ do ukrajinských Karpat. — Mapy: CULLEN 1976: 23.

Poznámka: Jako skalnička se u nás někdy pěstují rostliny souborného druhu *Anthyllis montana* agg. (úročník horský). Je to bohatě od báze větvený, 10–20 cm vys. polokeř. Listy zpeřené, hustě chlupaté. Květní hlávky koncové, jednotlivé, 2–3 cm v průměru. Kalich odstále chlupatý; koruna světle červená až purpurová, často na světlejším pozadí s tmavými žilkami. Lusky jednosemenné, podlouhlé, 4–6 cm dl. Semena vejčitá, leskle hnědá. V–VI. — Hlavní rozšíření má v jihoevropských pohořích, na sever nejdale zasahuje do stf. Francie, v. Rakouska a Karpat. Malá arela je v Alžírsku. U nás se pěstuje hlavně mikrospecie *A. montana* L. s listy oboustranně chlupatými a květní hlávkou až 3 cm v průměru, a mikrospecie *A. jacquinii* A. KERNER s listy na svrchní straně skoro lysými a květní hlávkou do 2,5 cm v průměru; první je rozšířená v západní, druhá ve východní části areálu *A. montana* agg.

39. *Ornithopus* L. — ptačinoha *)

Ornithopus LINNAEUS Sp. Pl. 743, 1753.

Lit.: GRIESINGER R. et KLINKOWSKI M. (1939): Geographie und Cytologie des europäischen Formenkreises der Gattung *Ornithopus*. Züchter 11: 147–161. — ŁĄCZYŃSKA-HULEWICZOWA T. (1957): Badania nad sztuczными poliploidami II. Seradela. Roczn. Nauk Roln. 77, ser. A, 1: 65–102. — HANELT P. (1962): Die intraspezifische morphologische Variabilität von *Ornithopus sativus* Brot. Kulturpflanze, Beih. 3: 134–143.

*) Zpracovala A. Chrtková

Jednoleté, řidčeji vytrvalé byliny. Listy i listeny lichožpeřené; lístky celokrajné; palisty malé, čárkovité, volné. Květy malé, v okolících, v úžlabí podpůrných listů; kalich zvonkovitý, kališní cípy ± stejně dlouhé; koruna žlutá, bílá, bělavá až růžová, pavéza klínovitě obvejčitá až okrouhlá, křídla s oušky, člunek tupý; tyčinek 9 srostlých nitkami a 1 horní volná, volné části nitek krátké, nestejně dlouhé, 4 kratší; semeník přisedlý, s mnoha vajíčky, čnělka zakřivená. Plody lusky, na průřezu okrouhlé nebo mírně zploštělé, mírně nebo zřetelně růžencovitě zaškrcované, rozlamující se v jednosemenné části. Semena se zřetelnou radikulou, hilum okrouhlé, bodové. — 6 druhů, z toho 5 v Evropě (Středozeří, atlantské ostrovy) a v z. Asii, 1 druh v Jižní Americe. — Autogam.

- 1a Lusky s dlouhým zobánkem, jen mírně zaškrcované; květy sytě žluté **1. *O. compressus***
 b Lusky s krátkým zobánkem, zřetelně růžencovitě zaškrcované; květy bílé, bělavé až růžové, vz. žluté, nažloutlé až karmínově červené 2
 2a Květy (8–)10–12 mm dl.; květní stopky 3–8 mm dl., delší než listeny; lístky zpeřených listů 9–12 mm dl., hustě chlupaté; plody lysé nebo roztr. chlupaté **2. *O. sativus***
 b Květy 4–5 mm dl.; květní stopky 3–4 mm dl., kratší než listeny; lístky zpeřených listů 3–5(–6) mm dl., roztr. chlupaté; plody krátce huňatě chlupaté **3. *O. perpusillus***

1. *Ornithopus compressus* L. — ptačinoha smáčknutá

Ornithopus compressus LINNAEUS Sp. Pl. 744, 1753.

Jednoleté, 10–20(–35) cm vys. byliny. Lodyhy vystoupavé, jednoduché nebo chudě větvené, odstále chlupaté. Listy 7–18jařmé; lístky podlouhle eliptické až podlouhle kopinaté, 3–5 mm dl., 1,5–2,0 mm šir., hustě chlupaté; palisty čárkovité. Květy v řídkých, 3–5květých, krátce stopkatých okolících; květní stopky krátké. Kalich zvonkovitý, 3–4 mm dl., kališní cípy kopinaté, ± stejně dl. nebo o málo kratší než kališní trubka; koruna 6–8 mm dl., sytě žlutá. Lusky v obrysu čárkovité, srpovitě zahnuté, 20–40 mm dl., 2,5–4,0 mm šir., jen slabě, 5–8× zaškrcované, hustě chlupaté, hnědé, zobánek 5–8 mm dl., zahnutý. Semena stlačeně kulovitá až elipsoidní, zploštělá, 2–3 mm dl., 1,5–2,0 mm šir., žlutá až hnědá. IV–VII. Tf.

2n = 14 (extra fines)

Velmi vzácně zavlékána: Praha, u smíchovského nádraží; Praha-Barrandov, 1937. Původní v j. Evropě (od Španělska po Turecko), v několika areálech v jz. Asii (na východ po Zakavkazsko a s. Írán), v s. Africe. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 247.

2. *Ornithopus sativus* BROT. — ptačinoha setá, seradela Tab. 107/4

Ornithopus sativus BROTERO Fl. Lusit. 2: 160, 1804. — Syn.: *Ornithopus compressus* L. subsp. *sativus* (BROT.) PERS. Syn. Pl. 2: 315, 1807. — *O. roseus* DUFOUR Ann. Sci. Natur.-Bot. 5: 84, 1825. — *Coronilla seradella* E. H. L. KRAUSE in STURM Deutschl. Fl., ed. 2, 9: 86, 1901. — *Ornithopus sativus* BROT. var. *roseus* (DUFOUR) GAMS in HEGI III.

Fl. Mitteleur. 4/3: 1479, 1924. — *O. sativus* BROT. subsp. *roseus* (DUFOUR) DOSTÁL Květl. ČSR 2: 788, 1948.

Jednoleté, 20–50 cm vys. byliny. Lodyhy vystoupavé nebo poléhavé, hustě chlupaté. Listy s 8–16 páry lístků; lístky eliptické, vejčité až podlouhlé, u hor. listů až kopinaté, zašpičatělé, 9–12 mm dl., 2,5–4,0(–6,0) mm šir., hustě chlupaté. Stopky 2–5(–8)květých okolíků mnohem delší než podpůrný list; květní stopky 5–8 mm dl. Kalich zvonkovitý, 4–6 mm dl., hustě chlupatý; koruna (8–)10–12 mm dl., bělavá až růžová, s tmavými žilkami nebo pruhováním, vz. bílá, žlutá, nažloutlá nebo karmínově červená. Lusky v obrysu čárkovité, nicí, (15–)22–25(–30) mm dl., 2,5–3,0 mm šir., růžencovitě zaškrcované, ze 2–5 dílů, lysé nebo roztr. přitiskle chlupaté, světle hnědé. Semena okrouhle ledvinovitá, 2,0–2,5 mm dl., 1,5–1,7 mm šir., žlutohnědá, rezavě hnědá až černofialová. VI–VII. Tf.

2n = 14; uměle získaný tetraploid: 2n = 28 (extra fines)

Dříve se občas pěstovala (u nás jen v subsp. *sativus*) jako pícnina a na zelené hnojení (zvláště na písčítých, sušších půdách). Místy přechodně zplněla (na mezích, hrázích rybníků, náspech tratí, u cest) anebo byla zavlékána s osivem obilovin a pícnin (např. s vičencem). Častěji byla nalézána v Čechách, zejména středních, severních a severovýchodních, dále na Plzeňsku, v okolí Klatov, Českých Budějovic, Hluboké nad Vltavou, Jindřichova Hradce, Třeboně a Blatné. Na Moravě byla pozorována vzácněji, např. v okolí Svitav, Prostějova a Frýdku-Místku. V současné době se v ČR vyskytuje velmi vzácně. Původní v jz. Evropě

Tab. 107: 1 *Scorpiurus muricatus*. — 2 *Ornithopus perpusillus*. — 3 *Hedysarum hedysaroides*. — 4 *Ornithopus sativus*, 4a — plodenství.

(Portugalsko, s. Španělsko, Francie); pěstovala se od 50. let 19. stol., zplaněla a zdomácněla v různých částech Evropy (zejména severní), v sz. Asii a s. Africe. — Mapy: HANELT 1962: 135.

3. *Ornithopus perpusillus* L. — ptačinoha maličká Tab. 107/2

Ornithopus perpusillus LINNAEUS Sp. Pl. 743, 1753.

Jednoleté, řidčeji vytrvalé, 5–30 cm vys. byliny; kořeny větvenité. Lodyhy poléhavé, roztr. chlupaté. Listy se 7–12 páry lístků; lístky vejčité, eliptické až podlouhlé, tupé nebo s nasazenou špičkou, 3–5(–6) mm dl., 1–3 mm šir., roztr. chlupaté. Okolíky řídké, 2–5(–7)květé, jejich stopky ± stejně dlouhé nebo kratší než podpůrné listy; květní stopky 3–4 mm dl. Kalich zvonkovitý, 2–3 mm dl., kališní cípy trojúhelníkovité, zašpičatělé, kratší než kališní trubka; koruna 4–5 mm dl., pavéza po stranách vykrojená, bílá, s červenofialovými žilkami, křídla a okraje načer-

venalé, člunek žlutobílý. Lusky v obrysu čárkovité, poněkud prohnuté, 15–20 mm dl., 1,5–1,8 mm šir., růžencovitě zaškrcované, krátce huňatě chlupaté, světle hnědé až hnědošedé. Semena ledvinovitá, ca 1,5 mm dl., 0,7–1,0 mm šir., žlutá až olivově zelená. V–VII. Tf.

$2n = 14$ (extra fines)

Vzácně a jen přechodně zavlékána a vzácně nalézána na písčínách, pastvinách a na okrajích borových lesíků. Podle starších údajů uváděna např. z Prahy, z okolí Veltrus, Litoměřic a Nové Bystřice, na Moravě jen z Jeseníku. V r. 1992 nalezena v pískovně v Hraničním lese u Rumburku (48a. Žitav. kotl.). Původní v z. a sz. Evropě, na sever do Irska, Skotska a j. Švédska, na východ do Polska, hor. Porýní a do povodí Rhôny. Zavléčená (místy zdomácnělá) v některých zemích stř., s. a jv. Evropy. — Mapy: MEUSEL et al. 1965: 247; HULTÉN NE 1986: 627.

40. *Coronilla* L. — čičorka *)

Coronilla LINNAEUS Sp. Pl. 742, 1753.

Lit.: UHROVÁ A. (1935): Revision der Gattung *Coronilla* L. Beih. Bot. Cbl. 53, sect. B, 1: 1–174. — KOMISARENKO N. F. et ZOZ I. G. (1970): Chemotaxonomičeskoje izučeniye roda *Coronilla* L. Rast. Resursy 6: 562–567. — ZOZ I. G. (1970): K sistematike roda *Coronilla* L. Bot. Ž. 55: 982–994. — OHASHI H. (1971): A taxonomic study on the tribe Coronilleae (Leguminosae) with a special reference to pollen morphology. J. Fac. Sci. Univ. Tokyo., sect. 3, 11: 25–92. — MOTZKUS B. (1973): Beiträge zur Kenntnis einiger Chromosomenzahlen der Gattung *Coronilla* L. Feddes Repert. 84: 741–746. — JAHN A. (1974): Beiträge zur Kenntnis der Sippenstruktur einiger Arten der Gattung *Coronilla* unter besonderer Berücksichtigung der Series Luteae Uhr. und der Series Roseae Uhr. Feddes Repert. 85: 455–532. — MOTZKUS B. (1976): Beitrag zur Kenntnis der Chromosomenzahlen und des Meioseablaufs in der Gattung *Coronilla* L. Gleditschia 4: 23–30. — SCHMIDT B. (1979a): Beiträge zur Kenntnis der Sippenstruktur der Gattung *Coronilla* L. Feddes Repert. 90: 257–361. — SCHMIDT B. (1979b): Zur Determination von *Coronilla*-Sippen. Gleditschia 7: 33–41.

Vytrvalé byliny nebo malé keře. Kořeny dlouhé, silné, větvené. Listy lichozpeřené, s (1–)2–12 páry lístků; palisty volné nebo částečně srostlé, neopadavé nebo záhy opadavé. Květenství dl. stopkaté úžlabní okolíky bez listenů. Květy stopkaté, nicí nebo ± rovnovážně odstálé, žluté, růžovobílé nebo světle fialově bílé, vz. bílé; kalich souměrný, zvonkovitý, kališní cípy kratší než kališní trubka; korunní lístky dl. nehetnaté, ± stejně dlouhé jako kalich nebo až 3 × delší; čepel pavézy kolmo odstálá nebo nazpět ohrnutá; křídla podlouhlá; člunek zahnutý; tyčinek 9 nitkami srostlých, jedna horní volná; nitky srostlé po celé délce nebo na svrchní straně na bázi volné, volné části nitek často pod prašníky rozšířené; semeník s mnoha přisedlými vajíčky; čnělka hákovitě zahnutá, lysá. Plody zaškrcované lusky rozlamující se na jednosemenné díly oddělené rýhou nebo prstěncovitým valem. Semena kýlnatá nebo bez kýlu; radikula přitisklá; hilum ± uprostřed semene, okrouhlé až obvejčité. — Asi 20 druhů v Evropě, s. a sv. Africe a z. Asii. — Entomogam. Autogam. Alogam.

Poznámka: Většina druhů obsahuje jednoduché kumariny, např. dafnetin, dále furokumariny, např. psoralen, které jsou mírně jedovaté. *Coronilla emerus* má navíc triterpenoidní saponiny.

- 1a Dolní listy celistvé, hor. trojčetné; palisty do 1/2 srostlé; jednoleté byliny 5. *C. scorpioides*
- b Všechny listy lichozpeřené, s (1–)2–12 páry lístků; palisty volné nebo jen na bázi srostlé; vytrvalé byliny nebo malé keře 2
- 2a Květy pestré, růžovobílé nebo světle fialově bílé, vz. celé bílé; listy s 6–12 páry lístků 4. *C. varia*
- b Květy žluté; listy s (1–)2–7 páry lístků 3

*) Zpracovala A. Chrtková